

**ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ**

**THE CONCEPT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS
OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE AS A SUBJECT
OF NATIONAL SECURITY AND DEFENSE OF UKRAINE**

У статті акцентовано увагу на загостреному значенні стратегічного та оперативного забезпечення національної безпеки і оборони України в реаліях останніх років і ролі Збройних Сил України як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони України. Обґрунтовано значущість адміністративно-правового статусу Збройних Сил України в процесі реалізації цілей і завдань із забезпечення національної безпеки і оборони України.

Проаналізовано та узагальнено теоретико-правові підходи до розуміння сутності дефініцій «правовий статус» та «адміністративно-правовий статус» та виділення елементів адміністративно-правового статусу. Запропоновано авторське визначення поняття адміністративно-правового статусу Збройних Сил України як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони України – це закріплене та регульоване адміністративно-правовими нормами становище Збройних Сил України у сфері забезпечення національної безпеки і оборони України, що виражається у визначеному місці та призначенні Збройних Сил України в системі суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони та суспільстві й державі загалом, цілях і завданнях, організаційно-функціональній структурі, комплексі кореспондуючих прав і обов'язків, формах і методах діяльності, охоплених сферою компетенції та повноваженнями Збройних Сил України в галузі національної безпеки і оборони.

Охарактеризовано, що адміністративно-правовий статус Збройних Сил України як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони України базується на конституційно та законодавчо визначених принципах і гарантіях провадження діяльності Збройних Сил України, узгоджується з адміністративно-правовим статусом інших суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони України під час їх взаємодії та може бути змінений (позбавлений) при настанні відповідальності у передбачених законом випадках, що характеризує додаткові елементи (передуючі та наслідкові) адміністративно-правового статусу Збройних Сил України як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони України.

Запропоновано закріпити визначення поняття адміністративно-правового статусу Збройних Сил України як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони України на законодавчому рівні у ст. 1 Закону України «Про Збройні сили України», змінивши назву останньої на «адміністративно-правовий статус Збройних Сил України», де, окрім наявних функцій і прав, необхідно коротко висвітлити й інші елементи адміністративно-правового статусу.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, Збройні Сили України, національна безпека, оборона, суб'єкт забезпечення національної безпеки.

The article focuses on the sharpened importance of strategic and operational support of national security and defense of Ukraine in the realities of recent years and the role of the Armed Forces of Ukraine as a subject of national security and defense of Ukraine. The significance of the administrative and legal status of the Armed Forces of Ukraine

in the process of realization of goals and tasks for ensuring national security and defense of Ukraine is substantiated.

Theoretical and legal approaches to understanding the essence of the definitions “legal status” and “administrative-legal status” and the selection of elements of administrative-legal status are analyzed and generalized. The author’s definition of the concept of administrative and legal status of the Armed Forces of Ukraine as a subject of national security and defense of Ukraine is proposed: this is a fixed and regulated by administrative law position of the Armed Forces of Ukraine in the field of national security and defense of Ukraine. Of the Armed Forces of Ukraine in the system of subjects of national security and defense and society and the state as a whole, goals and objectives, organizational and functional structure, set of corresponding rights and responsibilities, forms and methods of activity covered by the competence and powers of the Armed Forces of Ukraine in the field of national security and defense.

It is characterized that the administrative and legal status of the Armed Forces of Ukraine as a subject of national security and defense of Ukraine is based on constitutionally and legally defined principles and guarantees of the Armed Forces of Ukraine, consistent with the administrative and legal status of other subjects of national security and defense of Ukraine during their interaction and may be changed (deprived) in the event of liability in cases provided by law, which ultimately characterizes the additional elements (previous and consequential) of the administrative and legal status of the Armed Forces of Ukraine as a subject of national security and defense of Ukraine.

It is proposed to consolidate the definition of the concept of administrative and legal status of the Armed Forces of Ukraine as a subject of national security and defense of Ukraine at the legislative level in Art. 1 of the Law of Ukraine “on the Armed Forces of Ukraine”, changing the name of the latter to “administrative and legal status of the Armed Forces of Ukraine”, where in addition to the existing functions and rights to briefly cover other elements of administrative and legal status.

Key words: *administrative and legal status, Armed Forces of Ukraine, national security, defense, subject of national security.*

Вступ. Забезпечення національної безпеки і оборони є одним зі стратегічних напрямів державної політики, основним оперативним завданням та невід’ємною функцією держави, значення яких особливо гостро прослідковується останніми роками в умовах реалізації операції Об’єднаних сил під час збройного конфлікту на Сході України.

Згідно з положеннями ст. 17 Конституції України на Збройні Сили України покладено реалізацію заходів з оборони держави, захисту її суверенітету, недоторканності та територіальної цілісності. При цьому конституційно проголошується, що Збройні Сили України, як і будь-які інші військові формування, не можуть використовуватися для повалення конституційного ладу, перешкоджання діяльності органів влади чи їх усунення, обмеження прав і свобод громадян [22].

У Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, реформування Збройних Сил України з метою забезпечення їх ефективності, мобільності, оснащення сучасним озброєнням, військовою і спеціальною технікою та на основі цього спроможності забезпечити оборону держави [23] визнано одним із пріоритетних напрямів у сфері національної безпеки і оборони України.

Реформування Збройних Сил України з дотриманням принципів законності та верховенства права та інших засад правової урегульованості не можливе без удосконалення їх адміністративно-правового статусу. У зв’язку з цим актуальним є теоретичне дослідження поняття адміністративно-правового статусу Збройних Сил України як суб’єкта забезпечення національної безпеки і оборони України, що нині не визначено в чинній законодавчій базі. Однозначне розуміння та закріплення стане передумовою практичного вдосконалення адміністративно-правового статусу Збройних Сил України як суб’єкта забезпечення національної безпеки і оборони України.

Стан дослідження проблеми. Питання правового та адміністративно-правового статусу широко висвітлені в загальній теорії права та адміністративному праві В.Б. Авер’яновим, С.С. Алексєєвим, Ю.П. Битяком, В.К. Колпаковим, Н.Р. Нижник, П.М. Рабіновичем, О.Ф. Скакун, В.П. Тимощуком, Ю.С. Шемчушенком та іншими правознавцями. Окремі аспекти адміні-

стративно-правового статусу суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони України, у тому числі й Збройних Сил України, досліджували Т.В. Вставська, В.П. Коваль, І.М. Коропатнік, В.В. Пилип, С.П. Пономарьов, А.В. Рубан, С.В. Чумаченко, К.В. Яровий.

Незважаючи на наявний науковий доробок із вказаного питання, адміністративно-правовий статус Збройних Сил України саме як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони України висвітлений фрагментарно, його поняття залишається невизначеним, що зумовлює доцільність його дослідження на теоретичному рівні.

Постановка завдання. Мета статті полягає у комплексному дослідженні сутності поняття адміністративно-правового статусу Збройних Сил України як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони України. Досягнення поставленої мети наукової статті передбачає виконання таких завдань: узагальнення теоретико-правових підходів до визначення понять «правового статусу» та «адміністративно-правового статусу», а також складу їх елементів; аналіз підходів до трактування цих категорій у сфері національної безпеки держави; надання авторського визначення сутності поняття адміністративно-правового статусу Збройних Сил України як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони України.

Наукова новизна дослідження. Наукова новизна полягає в тому, що у статті вперше визначено сутність поняття адміністративно-правового статусу Збройних Сил України як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони України, запропоновано закріпити його на законодавчому рівні, внісши зміни до ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України».

Результати дослідження. В юридичній науці загалом і в адміністративному праві зокрема не сформувалося єдиної точки зору на сутність і зміст правового та адміністративно-правового статусу. У загальному значенні правовий статус (з лат. status – «стан», «положення») означає закріплене та врегульоване нормами права положення суб'єктів у суспільних відносинах, сукупність їх обов'язків і прав, соціальних можливостей, характер та обсяг яких залежать від функцій та ролі, які виконуються тим чи іншим суб'єктом [1, с. 65; 2, с. 547; 3, с. 7].

М.В. Вітрук трактує правовий статус як сукупність обов'язків, прав і законних інтересів, що окреслюють межі діяльності суб'єкта в процесі виконання покладених на нього функцій [4, с. 7]. С.С. Алексєєв визначає сутність дефініції «правовий статус» у порядку регулювання, що передбачає комплекс правових засобів, особливе поєднання та взаємодію зобов'язань, заборон і дозволів [5, с. 170].

П.М. Рабінович вважає, що правовий статус є комплексом прав та юридичних обов'язків [6, с. 74], Н.М. Оніщенко – системою встановлених законодавчо і гарантованих державою обов'язків, законних інтересів, прав і свобод суб'єкта суспільних відносин [7, с. 366], Ю.С. Шемшученко – сукупністю обов'язків і прав, що визначають юридичний стан особи, органу державної влади або міжнародної організації [8, с. 225], В.М. Кравчук – сукупністю конституційно та законодавчо передбачених прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, їх службових і посадових осіб у різних сферах суспільних відносин, що регулюються галузями приватного та публічного права [9, с. 24].

Слушно з цього приводу наголошує Т.В. Вставська, що правовий статус є індикатором ролі та місця будь-якого суб'єкта права в системі суспільних відносин і визначає її фактичний стан у правовій реальності [10, с. 28]. Варто погодитися і з Д.Д. Цабрією стосовно того, що правовий статус органу державної влади визначає його місце та призначення в системі органів влади, передбачаючи порядок і особливості утворення, сферу, методи та форми діяльності, повноваження та функції, цілі та завдання, відповідальність [11, с. 126].

В основу адміністративно-правового статусу покладено норми адміністративного права, що визначають правосуб'єктність, адміністративні права та обов'язки, адміністративну відповідальність [12]. Т.О. Коломєєць під адміністративно-правовим статусом розуміє сукупність закріплених нормами адміністративного права за певним органом суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізуються як в межах, так і поза межами адміністративних правовідносин [13, с. 64].

На думку С.П. Пономарьова, адміністративно-правовий статус суб'єкта сектора безпеки і оборони, будучи різновидом галузевого правового статусу, визначає його місце в конкретній галузі права, є спеціальним статусом та ідентифікує відповідного суб'єкта права в системі правовідносин у сфері забезпечення національної безпеки в конкретний час із конкретними повноваженнями, завданнями і відповідальністю. Ми з цим цілком погоджуємось.

За такого розуміння автор визначає адміністративно-правовий статус суб'єкта сектора безпеки і оборони як врегульовану адміністративним законом систему структурних елементів, представлених цільовим, організаційно-структурним, функціональним блоками та іншими

складниками, які визначають правове становище суб'єкта безпеки і оборони в адміністративних правовідносинах при здійсненні діяльності із забезпечення національної безпеки [14, с. 108–109].

Досліджуючи теоретичні засади структури правового статусу осіб, які брали участь в антитерористичній операції, Т.В. Вставська пропонує відносити до останньої нормативно-правове закріплення правового статусу; права та обов'язки; гарантії як особливий рівень визнання державою правового статусу [15, с. 68]. В.М. Корельський до елементів правового статусу відносить кореспондуючі обов'язки й права суб'єктів у системному вигляді, юридичну відповідальність і правові гарантії [16, с. 130].

Ю.В. Ладик елементами адміністративно-правового статусу вважає права та обов'язки, правосуб'єктність, основні функції та завдання, гарантії діяльності, форми діяльності, порядок посадових взаємовідносин і відповідальність [17, с. 610]. На нашу думку, порядок посадових взаємовідносин є похідним від повноважень і сфери компетенції, організаційних засад забезпечення реалізації адміністративно-правового статусу. Спірним є й включення до його складу відповідальності, що також не вважаємо фундаментальним елементом.

В.П. Коваль, досліджуючи елементи адміністративно-правового статусу військовослужбовців, до його структури відносить такі елементи: 1) обов'язки; 2) права (у тому числі правообов'язки); 3) гарантії реалізації обов'язків та прав; 4) юридичну відповідальність. При цьому автор обґрунтовує включення відповідальності у структуру адміністративно-правового статусу військовослужбовця тим, що насамперед її наявність визначає особливості реалізації обов'язків та прав, чітко наводиться у чинному військовому законодавстві [18, с. 94–95], із чим не можемо погодитися.

Натомість розділяємо точку зору, що притягнення до адміністративної відповідальності є наслідком порушення встановлених адміністративним законодавством правил поведінки, що тягне за собою правові наслідки обмеження адміністративно-правового статусу, тому адміністративна відповідальність є залежною від інших елементів адміністративно-правового статусу (зокрема, обов'язків) і не може бути самостійним елементом [19, с. 50].

У зв'язку з викладеним вище конструктивно вважаємо спробу класифікаційного поділу структурних елементів адміністративно-правового статусу на такі види: базові або основні (обов'язки, права та свободи), що відображають правову природу, призначення суб'єкта та зумовлюють існування вторинних або факультативних складників (принципи, відповідальність тощо) [20, с. 122].

О.А. Лукашева також пропонує низку «додаткових» елементів адміністративно-правового статусу вважати «достатусними» елементами (передумовами); «післястатусними» елементами (вторинними, наприклад юридична відповідальність є вторинною щодо обов'язків) або категоріями, які виходять за межі правового статусу (гарантії) [21, с. 92], що заслуговує на схвальну оцінку.

Висновки. У результаті аналізу та узагальнення теоретико-правових підходів до розуміння сутності дефініції «правовий статус» та «адміністративно-правовий статус», виділення елементів адміністративно-правового статусу доходимо висновку, що адміністративно-правовий статус Збройних Сил України як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони України – це закріплене та регульоване адміністративно-правовими нормами становище Збройних Сил України у сфері забезпечення національної безпеки і оборони України, що виражається у визначеному місці та призначенні Збройних Сил України в системі суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони та суспільстві й державі загалом, цілях і завданнях, організаційно-функціональній структурі, комплексі кореспондуючих прав та обов'язків, формах і методах діяльності, охоплених сферою компетенції, та повноважень Збройних Сил України у галузі національної безпеки і оборони.

Адміністративно-правовий статус Збройних Сил України як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони України базується на конституційно та законодавчо визначених принципах і гарантіях провадження діяльності Збройних Сил України, узгоджується з адміністративно-правовим статусом інших суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони України під час їх взаємодії та може бути змінений (позбавлений) при настанні відповідальності у передбачених законом випадках. Це характеризує додаткові елементи (передуючі та наслідкові) адміністративно-правового статусу Збройних Сил України як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони України.

Вважаємо за доцільне закріпити запропоноване визначення поняття адміністративно-правового статусу Збройних Сил України як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони України на законодавчому рівні у ст. 1 Закону України «Про Збройні сили України», змінивши назву останньої на «адміністративно-правовий статус Збройних Сил України» [24], де, окрім наявних функцій і прав, необхідно коротко висвітлити й інші елементи адміністративно-правового статусу.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України : підручник / За заг. ред. академіка С. Ківалова. Одеса : Юр. літ., 2003. 896 с.
2. Большой юридический словарь / Авт.-сост.: Додонов В.Н. и др.; Под ред. А.Я. Сухарева и др. М. : ИНФРА-М, 1998. 790 с.
3. Правовий статус носіїв судової влади в Україні (професійні судді, народні засідателі, суд присяжних) : монографія / Л.М. Москвич, С.О. Іваницький, І.О. Русанова; за ред. І.Є. Марочкіна. Харків : Фінн. 2009. 488 с.
4. Витрук М.В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе. М., 1979. 229 с.
5. Алексеев С.С. Теория права. М. : Изд-во БЕК, 1994. 224 с.
6. Основи загальної теорії права і держави : навч. посібник за ред. П.М. Рабинович. 3-тє вид., змінєне і доп. Київ : Атіка. 1995. 236 с.
7. Теорія держави і права. Академічний курс : підр. О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
8. Політичний енциклопедичний словник : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / упор. В.П. Горбатенко, А.Г. Саприкі; за ред. Ю.С. Шемчушенка, В.Д. Бабкіна. Київ : Генеза, 1997. 400 с.
9. Кравчук В.М., Юхимюк О.М. Конституційно-правовий статус: питання дефініції. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Юридичні науки*. 2010. С. 22–26.
10. Вставська Т.В. Адміністративно-правовий статус осіб, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції в Україні. Дис. док. філософії: 081 – право. Кропивницький, 2020. 249 с.
11. Цабрия Д.Д. Статус органа управления. *Советское государство и право*. 1978. № 2. С. 126–128.
12. Горбач М.І. Адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права: теорія і практика : дис. канд. юрид. наук. 12.00.07. Київ. 2017. 215 с.
13. Коломоець Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер. 2011. 576 с.
14. Пономарьов С.П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : дис. док. юрид. наук / 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Харків, 2018. 513 с.
15. Вставська Т.В. Теоретичні засади структури правового статусу осіб, які брали участь в антитерористичній операції. *Актуальні питання економіки, управління та права* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 19 лютого 2018 року): у 2 ч. Полтава : ЦФЕНД, 2018. Ч. 2. С. 67–68.
16. Корельский В.М., Перевалова В.Д. Теория государства и права : учебник для вузов. Москва : НОРМА-ИНФА. 2002. 616 с.
17. Ладик Ю.В. До питання про визначення адміністративно-правового статусу працівників органів внутрішніх справ України. *Митна справа*. 2011. № 6(78). Ч. 2. С. 609–616.
18. Коваль В.П. Елементи адміністративно-правового статусу військовослужбовців. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 11. С. 92–95.
19. Калюжний Р.А., Тимчик Г.С. Адміністративно-правовий статус осіб, визнаних біженцями в Україні : монографія. Київ : «МП Леся», 2015. 192 с.
20. Тимчик Г.С. Теоретичні аспекти структури адміністративно-правового статусу біженців. *Правове регулювання економіки*. 2012. № 11-12. С. 117–126.
21. Лукашева Е.А. Правовой статус человека и гражданина. *Права человека* : учеб. для вуз. М. : НОРМА-ИНФА, 1999. 450 с.
22. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
23. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 26 травня 2015 року № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>.
24. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 грудня 1991 року № 1934-ХІІ (зі змін і доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108.